

מצות השמיטה מבטאת את האמונה בבעלות הבורא על הארץ, וזהו מקור השפע שבה!!!

שסופו למכור מטלטליו וביתו וכל נכסיו ואף למכור את עצמו לעבד. אכן, אשרי אדם בוטח בך שעל ידי זה יש לו ישיבה בארץ, ונכסיו מתקיימים בידו, טוב לו בעולם הזה וטוב לו בעולם הבא.

« השמיטה כהכרה בבעלות הבורא על הארץ ומקור הברכה

בדרך זו ביאר הרה"ק רבי הענין מאלכסנדר זי"ע (מובא בספר חשבה לטובה בחוקות ד"ה אז) הא דאיתא במשנה (אבות ה, ט) שגלות באה לעולם אם אין ישראל שומרים כראוי על מצות השמיטה, וכדכתיב (להלן כו לד-לה) "אֲזַ תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שְׁבִתֶיהָ וגו', אֶת אֲשֶׁר לֹא שְׁבִתָּהּ בְּשִׁבְתֶּיכֶם בְּשִׁבְתֶּיכֶם עָלֶיהָ". וברש"י שם: "שבעים שנה של גלות בבל, הן היו כנגד שבעים שנות השמיטה ויובל". ולכאורה מדוע החמירו על עוון זה לחייבם גלות יותר משאר עבירות.

אלא שכל ענינה של מצות השמיטה הוא להראות שהננו מאמינים ויודעים שכל הארץ היא של הקב"ה, אנו עבדיו והוא אדוננו, על כן נתן לנו לעבוד את הארץ במשך שש שנים, וכעין שמצינו בעבד עברי "שש שנים יעבוד" (שמות כא, ב), וכאשר אנו משביתים את הארץ בשנת השבע ומראים בזאת שהוא אדון הכל, אז יתננה לנו הקב"ה לעוד שש שנים; אבל העובד גם בשנה השביעית אינו מכיר בזה, אדרבה, הוא מגלה שסובר בדעתו שהוא ואין בלתו, רק הוא בעל השדה, לכן הקב"ה מגלה אותו מן השדה ללמדו לקח כי "לי כל הארץ".

ולמדנו מדבריו שההתחזקות באמונה היא הממשיכה את השפעת הפרנסה, ושלא כדעת בעלי בתים ההפוכה מדעת תורה, שנראה להם שמפסידים בכך שאינם עובדים את הקרקע במשך שנה תמימה, אלא אדרבה, רק השבתת הקרקע בשנה השביעית (הנראית כדבר הפסד) היא מקור ההשפעה לשש השנים הבאות.

« וזכי תאמרו מה נאכל - הקשר בין רמת הביטחון לאופן קיום ההבטחה

מפורסמים דברי הרה"ק 'הנועם אלימלך' זי"ע (בהר ד"ה וזי תאמרו) שמביא בשם אחיו הרה"ק ר' זושא זי"ע, שביאור הכתוב (ויקרא כה, כ) "וְכִי תֹאמְרוּ מָה נֹאכֵל בְּשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית הֵן לֹא נִזְרַע וְלֹא נֶאֱסַף אֶת תְּבוּאֹתֵינוּ, וְצִוִּיתִי אֶת בְּרַכְתִּי לָכֶם בְּשָׁנָה הַשְּׁשִׁית, וְעָשִׂיתָ אֶת תְּבוּאָה לְשָׁלוֹשׁ הַשָּׁנִים". וצריך ביאור, דלכאורה משמע, שאם לא ישאלו מה נאכל, לא יבוא השפע, ותמוהים הדברים, וכי עונש מגיע להם על שלא שאלו מה נאכל.

וביאר עם יסוד נפלא ונורא בהנהגת הקב"ה את עולמו: כשברא הבורא את העולם, העמיד את ההנהגה שירד תמיד שפע לצרכי בני אדם ללא הפסק כלל, אבל, כשאין לאדם ביטחון בבורא עולם הריהו מקלקל ח"ו את השפע, ואז צריכים ברכה מיוחדת של 'וצוית את ברכת', כי עצם הספק במציאות השפע של הקב"ה גורם לעצירת השפע, ואילו לא היו מסתפקים אז היתה הברכה מצויה מאליה, כמו שנגזר מכבר.

את עומק הדברים מבאר הרה"ק 'השפת אמת' זי"ע (תרל"ז), שבאמת כל הקושיא 'מה נאכל' מופרכת מיסודה, כי הקב"ה שנותן לאדם שנות חיים,

« מה קורה למי שמרמה את עצמו לחשוב 'כוחי ועוצם ידי'! »

כתיב בפרשה (כה, ב-ג) "כִּי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וְשִׁבְתֶּהּ הָאָרֶץ שְׁבַת לָהּ, שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךְ וגו'". הקשה הרה"ק ה'בת עין זי"ע (ד"ה וידבר) שלכאורה היה צריך להקדים ולומר תחילה 'שש שנים תזרע שדך', ורק אחר כך לצוות על השמיטה 'ושבתה הארץ שבת לה', וכפי הסדר ששנת השמיטה היא השנה השביעית; מדוע פתח הכתוב והזכיר בתחילה את מצוות השמיטה.

עוד הקשה במה שאמרו חז"ל (קידושין כ. הובא ברש"י בסוף הפרשה כו.) שכל עניני הפרשה נאמרו על הסדר: שבתחילה הזהיר הכתוב על השביעית, ואם עבר ונשא ונתן בפירות שביעית סופו למכור מטלטליו, ועל כן נאמר (כה, יד) "וְכִי תִמְכְּרוּ מִמֶּכֶר לְעַמִּיתְךָ", ואם לא חזר בו, נענש למכור שדותיו, וכדכתיב (פסוק כה) "כִּי יִמְוֶךְ אַחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ", ואם עדיין עומד בסורו סופו למכור ביתו, וכמו שנאמר (פסוק כט) "וְאִישׁ כִּי יִמְכַר בֵּית מוֹשְׁבוֹ", ואחר כך יאלץ ללוות בריבית, דכתיב (סו לה-לו) "וְכִי יִמְוֶךְ אַחִיךָ וגו', אֶל תִּקַּח מֵאֲתָנוּ נֶשֶׁךְ וְתִרְבִּית", עד שמוכר עצמו לעבד לגוי, שנאמר (לט-מז) "וְכִי יִמְוֶךְ אַחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַר לָךְ וגו', וּמָךְ אַחִיךָ עִמּוֹ וְנִמְכַר לְגֵר תוֹשֵׁב עִמָּךְ אוֹ לְעֶקֶר מִשְׁפַּחַת גֵּר". וצריך לבאר, מדוע יבוא אליו עונשים אלו דווקא, על שלא שמר על השביעית כהלכתה.

ומבאר ה'בת עין' על פי מה דאיתא בזה"ק (פינחס רכה.) לפרש הכתוב (תהילים לו, ג) "בְּטֹחַ בַּה' וְעֲשֵׂה טוֹב שָׁכֵן אָרֶץ וְרַעַה אֲמוֹנָה", שאם האדם בוטח בה' ועושה טוב, אז ישכון ארץ; פירוש, על ידי ביטחון דווקא יהיה לו קיום ומשכן בארץ. ומוסיף ה'בת עין' לפרש על דרך זו ממש בלשון הכתוב בפרשתנו (כה, יח) "וְיִשְׁבְּתֶם לְבֶטַח עָלֶיךָ", שאימתי נזכה ל'ישיבתם' - רק על ידי 'לבטח', ר"ל שנבטח בה'.

והנה שורש הביטחון מקורו באמונה בהש"ת שהוא יחיד ואין יחידות כמוהו, אמת מלכנו אפס זולתו, וממילא מבין שאין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים.

ובזה מבאר את סדר הכתובים, וז"ל: "וזהו שאמר הכתוב, כִּי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם, פ"י, שכאשר תבואו אל הארץ ותאמינו אשר אני נותן לכם כל טוב, ולא בכוחכם ובעוצם ידכם עשיתם כל זאת, אזי וְשִׁבְתֶּהּ הָאָרֶץ שְׁבַת לָהּ. פ"י שיהיה לכם ע"י בחינת אמונה וביטחון שביתה וקיום בארץ וכו'".

"אבל מי שאינו מאמין ובוטח בה', ואומר כוחי ועוצם ידי, ממילא הוא חשד על השביעית, ואי אפשר להיות שבת לה', ואזי ממילא סופו למכור מטלטליו ואחוזתו ולווה ברבית, ואחר כך מוכר את עצמו כפירש"י, שמחמת שאין לו מידת הביטחון וכסבור שיעשה לו בעצמו בכוחו ובעוצם ידו, על כן ממילא בא לכל אלו כנ"ל, ע"כ יש לנו להאמין בה' אחד, ולבטוח בו יתברך שיגאלנו במהרה בימינו כן יה"ר, עכ"ל.

נמצינו למדים, שכל קיומו של האדם הוא רק באמונה וביטחון בהש"ת, אבל זה שתולה הצלחתו בעצמו ואומר כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, הרי הוא מאבד ומפסיד לעצמו את כל אשר היה לו, עד

יתן לו גם מזונו לשנים אלו (וכי הוא נותן חיים לאדם להמיתו מתוך רעב), והמאמין בחי עולמים באמת, ברור בעיניו שצמיחת הזרעים אינה תוצאה מזריעת הגרעינים גרידא, אלא ממוצא פי ה' אשר משגיח ועושה הכל, ולא ידאג כלל אף כאשר נצטווה לשוב במשך שנה תמימה כל שנת השמיטה, אלא בבטחונו הגדול יודע שפרנסתו כבר תגיע אליו בדרך נס.

אבל המפקפק באמונה זו, וחושב שפרנסתו תלויה במעשיו ובפעולותיו, ואם לא יזרע לא יהיה לו מה לאכול, אצלו אכן גידול התבואה בשנה השישית עבור שלש השנים הבאות הוא בגדר נס (ואינו דומה לפרנסתו בשאר שנים הבאה לו, לפי מחשבתו, כתוצאה מזריעתו מדי שנה בשנה), וזה צריך ציווי מיוחד להוריק שפע כזה משנה אחת לשלש שנים כאחד.

ועל פי הדברים האלו אפשר להבין את דברי הרמב"ן על פסוקים אלו שכתב בזה"ל: "וכי תאמרו בשנה השביעית מה נאכל, כי הדאגה להם בעבור השמינית, כי כיון שתחילת שנת השמיטה והיובל מתשרי, מפירות השישית יאכלו בשביעית, כמנהג בכל השנים לאכול עד אחרי הקציר שהוא בחג השבועות, וגם אחרי כן עד כלות מלאכת התבואות לזרות ולהבר."

"ועל כן הנכון בפירוש וְעָשָׂתָּ אֶת הַתְּבוּאָה לְשָׁלֹשׁ הַשָּׁנִים וכו', והבטיח הכתוב, כי תפחדו בשנה השביעית לאמר מה נאכל, אני אצוה את ברכתי בשנה השישית שתעשה התבואה לשלש שנים הבאות אחריהם. והיא תוספת ברכה", עכ"ל.

ועל דברי הרמב"ן כבר הקשו המפרשים, לדבריו שמדובר על השנה השביעית, הרי מכיון שיראו בשנה השישית שהארץ מוציאה פירות מרובים כדי סיפוק לשלש שנים, א"כ למה יאמרו בשנה השביעית מה נאכל.

עוד צריך ביאור: הרי כתוב בפרשה מקודם לפסוקים אלו (פסוק יט) "וַנִּתְּנָה הָאָרֶץ פְּרִיָּה וְאָכַלְתֶּם לְשָׁבַע וַיִּשְׁבְּתֶם לְבֶטֶחַ עָלֶיךָ", היינו, שכאשר כלל ישראל ישמרו את התורה ואת מצות השמיטה, אז יהיה להם שפע רב בפירות ושלווה בישיבתם לבטח. וא"כ לכא' תמוה, איך בכלל יתכן שיגיעו למצב שישאלו 'מה נאכל', הלא אם ישמרו את התורה יהיה להם שפע וברכה די סיפוקם.

ועוד צריך ביאור, איך מבינים שמקודם מבטיחה התורה הק' הבטחה 'רגילה' של "וַנִּתְּנָה הָאָרֶץ פְּרִיָּה וגו'", ודווקא אחרי שכלל ישראל מבטאים שאלה של חוסר אמונה לכא', דווקא אז התורה הק' מגדילה את הבטחתה ומבטיחה שהתבואה תהיה להם לשלש שנים.

אכן נראה שהספורנו כבר הרגיש בשאלות אלו ועל כן כתב בזה הלשון: "וְאָכַלְתֶּם לְשָׁבַע, שיהיו הפירות רבי המזון, כענין שהיה בעומר שהיה מספיק לגדול כמו לקטן, כאמרם ז"ל (תורת כהנים) אוכל קמעה ומתברך במעיו, ויספיקו פירות השישית גם לשביעית. וַיִּשְׁבְּתֶם לְבֶטֶחַ עָלֶיךָ, ולא תשא חרפת רעב בגוים, שלא תצטרכו ללכת בארצות לקנות התבואה. וְכִי תֹאמְרוּ מֶה נֹאכֵל - וכאשר יסופק זה אצלכם ולא תבטחו שיהיה המעט מספיק באיכותו, וְעָשָׂתָּ אֶת הַתְּבוּאָה - כאופן שתשבע עין מראות, ותראו שיספיק הכמות", עכ"ל.

«הבדלי הנהגת השמים - ברכה באיכות לעומת ברכה בכמות»

הגה"צ רבי אליהו לאפאן זצ"ל (בספרו לב אליהו), מבאר את דברי הספורנו ומטעימו בזה"ל: "וצריך לפרש בדברי הספורנו, דהא יש להתבונן, למה צריך בכלל קרא לומר 'וכי תאמרו מה נאכל', והיה לו לומר בפשטות 'וצוית את ברכת', וממילא לא ישאלו מה נאכל."

"ולכן פי' הפסוקים דהכי קאמר, אם תבטחו בהש"ת ולא תשאלו מה נאכל בשנה השביעית, אז ונתנה הארץ פריה כרגיל בכל שנה ואעפ"כ תאכלו לשובע, כי תאכלו קמעה ומתברך המזון במעיהם, ולא תצטרכו לעמול יותר מכל השנים גם בשנה השישית, ותוכלו לעסוק בתורה יותר כשתנוחו מעבודת הארץ."

"אבל אם תסתפקו ותאמרו מה נאכל בשנה השביעית, וְעָשָׂתָּ אֶת הַתְּבוּאָה לְשָׁלֹשׁ הַשָּׁנִים, מפאת חוסר הביטחון תהיה הברכה בכמות התבואה אבל לא באיכותה, וממילא תצטרכו לקצור בשנה אחת הרבה תבואה של שלש שנים בפעם אחת, ולהביא עגלות רבות לאסוף באוצרות, ויהיה לכם טרחה מרובה, וגם תבואו על ידי זה לבטל זמנים הרבה מן התורה."

"ואכן כן היא הנהגת שמים בעולם, לאו דווקא בשביעית אלא בכל יום ובכל אדם בפרט, כמה שהוא בוטח בהש"ת כן הקב"ה מתנהג עמו, וכמ"ש ה' צִלְּךָ עַל יַד יְמִינְךָ (תהלים קכא, ה), לפי מידת הביטחון שלך שאתה סומך עליו, במידה כזו הוא עוזר לך."

"על כל פנים שתי הנהגות, בין הברכה באיכות התבואה ובין הברכה בכמות, שתיהן בדרך נס ופלא למעלה מדרך הטבע, כי בחוק הטבע שהטביע הקב"ה בעולם, לא יתכן ששדה שמוציאה תבואה כל שנה רק לשנה בלבד, תצמיח בשנה אחת תבואה רבה פי שלש, אלא שלפעמים הנס הוא נסתר בטבע ולפעמים באופן גלוי, וכל זה תלוי בהנהגת האדם ובביטחונו בהש"ת אם ראוי הוא לכך או לא."

"גם הטבע עצמו נס הוא, וזה אחד מיסודי האמונה כי הכל בהשגחת שמים. והא לשון הרמב"ן בסוף פ' בא: 'מן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבנו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם בין ברבים ובין ביחיד, אלא אם יעשה המצוות יצליחו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריזו עונשו, הכל בגזרת עליון, ע"כ', עכ"ל הזהב.

ועפ"י דברי הספורנו, מתבארים היטב דברי הרמב"ן שלמעלה, וכמו שמפרש ה'כלי יקר' בזה"ל: "ולפי מה שכתוב למעלה, שברכה זו שיאכל קמעה ומתברך במעיו, אין זה קושיא (מה שהקשה על הרמב"ן שאם יש כבר ברכה בשנה השביעית למה שיאמרו 'מה נאכל') כי סוף סוף לא יראו ריבוי התבואה, וכו'. ויש אומרים שכל מי שיש בידו מעט לחם הוא מקמץ מיד ותיכף, מיראה פן יחסר ממנו לעתיד, כך יקמצו גם בשביעית מיראת חסרון התבואה שבשמינית", עכ"ל.

למדנו מכאן מדוע יהיה מקום לאפשרות שיטילו ספק באפשרות להתקיים, כי סוף סוף לא יראו ריבוי התבואה כלשון ה'כלי יקר', ומשום כן גם לא היה מקום שהקב"ה יוכיחם או יתבעם על חסרון באמונה בו יתברך.

ע"פ כל הנ"ל מובן גם היטב, וכמו שמבארו השפתי כהן, מדוע בתחילה התורה דיברה על פירות ואמרה "וַנִּתְּנָה הָאָרֶץ פְּרִיָּה", ואילו לאחר מכן כשאמרו "וכי תאמרו" באה התורה ומבטיחה תבואה לשלש שנים. דהיינו, מדוע התורה שינתה מפריה לתבואה.

וז"ל: "דאילו לא אמרתם מה נאכל היתה הארץ נותנת את הפירות המופקדים בידה כמו שאמר וַנִּתְּנָה הָאָרֶץ פְּרִיָּה. אבל לפי שאמרתם מה נאכל ולא היה לכם ביטחון, (-לכן) וצוית את ברכתי ועשת, לא נאמר וַנִּתְּנָה הָאָרֶץ פְּרִיָּה אלא וצוית את ברכתי ועשת, תעשה תבואה אחרת, ולא אמר גם כן ועשה פרי אלא התבואה, כי פרי דבר גמור נאכל כמו שהוא אבל הלחם אינו נאכל עד שיטחן וירדד וילוש ויאפה", עכ"ד.

כלומר, כאשר האדם שואל שאלות ואינו בוטח מספק בהקב"ה, זה גורם לצמצם את השפע, ומעתה לא יקבל את ברכתו והשפעתו מן השמים באופן מלא, אלא יהיה בצורה שיצטרך לעבוד עד שיוכל ליהנות מן השפע.

הנסים שלמעלה מדרך הטבע ושבדרך הטבע תלויים במידת הביטחון הן ביחיד והן ברבים: שאם האדם שלם בביטחונו בהש"ת ומגביה את עצמו למעלה מטבעי בני אדם, הקב"ה מודד לו מידה כנגד מידתו, והרי הוא בכל מעשיו בחינת אוכל קמעה ומתברך במעיו.

"... אבל המפקפק

באמונה זו, וחושב

שפרנסתו תלויה

במעשיו ובפעולותיו,

ואם לא יזרע לא

יהיה לו מה לאכול,

אצלו אכן גידול

התבואה בשנה

השישית עבור שלש

השנים הבאות הוא

בגדר נס..."